

CEGERXWİN: Kürt Sosyalizmine Giriş Ya da Cibrilê Sosyalizmê¹

FIRAT AYDINKAYA

Peyxam ji şîrinê sibehê ger ji me ra bê²
Cibrilê evinê ji me ra pifki şebabê

Seydaye Cegerxwin'in uzun hayatını³ tek bir kavramla özetlemek mümkün olsaydı onun neredeyse yüzyıla yayılan hayatını karşılayacak en gerçekçi ifade herhalde "monodram" olurdu. Doktor ve hastanın aynı bedende bulunduğu tek kişilik sıra dışı bir hayat yaşadı Seyda. "Diwana min derdê millet e" diyen Seyda, ezilmişliğin en az iki halini yudumladı. Kürt olarak ezilmişlik, yoksul bir Kürt köylüsü olarak ezilmişlik.⁴ Kendisine seçtiği müstear isim olan Cegerxwin lakabı esasen hastalığının hem sebebinin hem de sonucunun toplamıydı. Ciğerleri kan gölüne dönmüş Mele Şeyhmus yaralanmış kimliklerine doktor oldu, reçeteleri dizeleriydi, tedavisi ise bağımsızlık ve sosyalizm yolundaki çetin mücadelesiydi. Kendi kendisinin doktoru olmayı ilk bilen kuşaktandır Seyda. Ne var ki buna

- 1 Cibrilê Sosyalizmê tanımlaması Seydanın Cibrilê Evinê isimli şiirinden esinlenilmiştir.
- 2 Cibrilê Evinê isimli şiirinden: "Sabahın güzelinden bize bir mesaj gelirse eğer/Aşkın Cebrailli bizim için bir gençlik üflesin." Seydanın bu makalede atıf yapılan bütün şiirleri Avesta yayınlarından çıkan setinden alınmıştır.
- 3 Bu yazıda seydanın hayatına dair bütün anlatımlar hayat hikayesini anlattığı eserinden alınmıştır. Cegerxwin, Hayat Hikayem, Evrensel Basım yayımı
- 4 Cegerxwin e kurê te her dinali/Ji ber jana nezani u xizani

rağmen hem Kürtlük hem sosyalizm bahsinde hatta aşk estetiğinde bile şiirleri açık bir şekilde *yüksek gerilim* seviyesinde olarak insana tedavi kadar hastalık da vaad ediyordu.

Bibin Markisi

Zweig, tıpkı Seydayê Cegerxwin gibi esasen bir ilahiyat bilgini iken dümenini şiire kıran Hölderlin'in eserlerinde dört elementten üçünün yoğunca işlendiği halde toprak elementinin neredeyse hiç işlenmediğine dikkatimizi çeker.⁵ Oysa Cegerxwin'in şiirleri ise neredeyse tam tersidir. Ateş, su ve hava neredeyse hiç işlenmezken toprak mefkuresi her dizenin ruhuna üflenmiştir. Onun şiirlerinde toprak hem yurt anlamıyla başroldedir hem de kapitalist bir üretimin fabrikasyonu bağlamında toplumsal eşitsizlik itibariyle başroldedir. Toprak simgesel anlamda onun şiirlerinde çoğunlukla kadın kılığındadır. Üretken, sahip çıkılması gereken ve bir namus imgesi olarak. *Erotikleştirilmiş bir milliyetçiliğin* temsili vesikasıdır toprak/kadın.⁶ Onun şiirinde yurt (toprak); kadın, gelin, sevgili ve aşktır. Bu haliyle onun şiirlerinde erkeklik, milliyetçilik ve sosyalizm kültürü birbirinin yerine kolaylıkla ikame edilebilir. Seydanın şiirleri sapına kadar erkektir bu sebeple. Kadın onun dizelerinde yalnızca hane içi/nde önemli bir aktör olarak halkın biyolojik üreticisi, iyi neslin terbiyecisidir. Eşinden söz ederken ismiyle hitap etmek yerine ona "*Diya Keyo*" demesini bu minvalde okuyabiliriz. Onun muhatabı her durumda erkek gurur ve onurudur. Dizeleri bu onuru sürekli tarihten devşirdiği mitolojik kahramanlar eliyle şarj etmeye odaklanmıştır. Ondaki şair miti tüm toplumsal gerekliliklerin ötesine çıkıp, yine de topluma çok yükseklerden romantik bir büyücü gibi yol göstermeye meyillidir. Bilhassa destansı şiirlerinde mit öyle sık kullanılır ki, neredeyse bu mitler bir dil tikine dönüşmüş gibidir.⁷

Onun şiiri Kürt siyasi tarihinde kritik bir kavşakta, köşe taşı hükmündedir. Yüzü modern olana dönük olsa bile arkası gelenek olana yaslanmıştır. Bu sebeple hem geçmişe yaslanarak geleceğe bakmaya odaklanır, hem gelecekte bakarak geçmişten yeniden inşa eder. Kürt milliyetçiliğinde öteden beri söz hakkı sahibi olanlara, feodal Kürt milliyetçiliğine, Kürtlüğü hanedanın ya da feodalitenin mülkü yapmak isteyenlere karşı her an müteyakkızdır. Kürt milliyetçiliğini ve Kürtlüğü demos'la buluşturan kişi olarak Kürt demokrasinin yapısal dönüşümüne ilk harcı bihakkın dökenlerdendir. Kürtlüğü Konak ve Kasr'lardan indirip onu halka mal edenlerin başında gelir.⁸ Şeyh, ağa ve beylere hasrettiği eleştiri dizelerinin freninin tutmamasının bir sebebi budur. Marksizmle bağlantısının organik ve

5 Stefan Zweig, Kendileriyle Savaşanlar, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları

6 Welatê zanim tu qiz i/çibkim ko dijmin bi te dilizi

7 René Girard, Sanatın Dönüşümü, s.90, Alakarga sanat yayınları

8 Welatparêzi kok u esas bu/millet şiyar bu welat xilas bu

sosyolojik frekansını da buralarda aramak gerekir. Kürt aristokrasisinin çürütücülüğünü yakinen deneyimlediği için onlardan umudunu tamamen keserek Kürtlüğü yoksullara ve köylülere dağıtma eğilimindedir.⁹ Seyda için Marksizm, Kürt yoksul köylülerinin kendi kaderlerini egemen sınıftan kurtarıp kendi ellerine almalarının amentüsüdür. Tipik bir sosyalizm mücahidi olarak devrimin her şeyi çözeceğine iman eder. “Mücadele esnasında herkes eşittir” anlayışına bağlıdır daha çok. Mücadele bitip devrim sağlandığında eşitliğin nasıl sağlanacağıyla ilgilenmez. Ezcümle Marksizme dair fikirleri statik hatta skolastik olsa da Kürt yoksullarını uyandırma, ayağa kaldırma ve bilinç aşılama çabası tarihsel öneme haiz spektaküler bir süreç müdahalesine denk düşer. Burada tıpkı Chatterjee'nin ustalıklı tasvir ettiği üzere Seyda uzun süre, enerjisini Kürdistan'daki köylülük ile “aydınlanmış” bir milliyetçi siyasetin rasyonalist biçimlerini uzlaştırmak¹⁰ için harcamak zorunda kaldı. Ya köylünün bilincini dönüştürecekti ya da bu bilinç köylüler tarafından özümzenecekti. Bu bilincin anlam dünyası iki noktaya götürür bizi. Onun dizelerindeki öfke yüklü bilincin çoğu tarihten, mitolojiden, geçmişten devşirmedir. Dizelerini sıkma imkanı bulunsaydı, bu dizelerden büyük oranda tarih fıskırırdı. Epope sağanağı halindedir bazı şiirleri. Bu sebeple bilincin bir kaynağı olarak kullandığı tarihi Kürtleri ayağa kaldırmak, kırılan gurur ve onurlarını tamir etmek için özenle kullanır. Ona göre ırk/halk/millet inşa edilen bir kimlik değil, keşfedilesi tarihsel bir sabitedir zira. Geçmiş mitleştirerek, ulusu geleceğe sabitlemiştir. Bilincin diğer anlam dünyası ise sosyalizm menşelidir. Yoksullara ve ezilmişlere onların bulunduğu koşulların kader olmadığını hatırlatan Seyda, daha iyi bir dünyanın onların da hakkı olduğunu söyleyerek onları başkaldırmaya çağırır. Bu sebeple Seyda esasen bir uyanış ve başkaldırı şairidir, kadere, yoksulluğa, ezilmişliğe, sömürüye hatta aşka karşı başkaldırı. (*idi seri hildin*) Burada geçerken altı çizilmesi gereken şey, Seydanın da tıpkı Fanon gibi devrimci hareketin çekirdeğinin odağına köylüleri yerleştirmesidir.

Kürt Pastoralizmi

Seydanın Marksizme dair fikirleri baştan savma ve eklektik olarak neredeyse ideolojiye giriş seviyesindedir. Kapitalizminin özünün sermaye birikimi olduğunu, burjuvazi ve egemen sınıflar ile emek ilişkisi arasında uzlaşmaz çelişki olduğunu bilmektedir. Ne var ki Marksist formasyon gereği bu çelişkinin ve insanlığın selametinin sınıf savaşında olduğunu bilmez gibi davranır. Bazı şiirlerinde sınıf birlikteliği sağlanmak suretiyle organik Kürt toplumu hayali kurar ve bu organizmanın düşmana karşı çıkmasını salık verir. Ne Marx'ın Hindistan ve sömürgecilik üzerine söylediği problemlerle ilgilenir ne de Engels'in

9 Ev welatê Kurd e ji lew Kurdistan e/Neko axistan e ne ji begistan e

10 Partha Chatterjee, Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası, İletişim Yayınları

Tarihsiz Halklar üzerine söylediği *teori-kırım* fikirlerinin farkındadır. Ne Marx'ın Osmanlı devletindeki azınlıkları ortada bırakan tarihsel pragmatizminin farkındadır ne de Lenin'in Kürt düşmanlarıyla yaptığı işbirliğinin farkındadır. Bunları bilse bile pek umurunda değil gibidir. *Heçi tiştê goti hemi qenci ye* diyerek Marks ve ardıllarına bir tür mutlak yanılmazlık ve dokunulmazlık payesi vermiştir zaten. Bu sebeple onu Marksist doktrine iman eden sıkı bir kültür devrimcisi görmek daha evladır. Öte taraftan bilhassa ideolojik paradigmasında emek-sermaye çelişkisi bazı zamanlar Ulusal Kurtuluşçu sömüren-sömürülen formatına tahvil ettiği ölçüde ideolojisini kısmen esnetebildiği de görülmektedir. Yine de onu en fazla heyecanlandıran politik ilke Lenin'in Kendi Kaderini Tayin Hakkını konu alan faaliyetleridir. Aşağıda gösterileceği üzere o Lenin aşığı bir Stalinisttir. Lenin'e ve ardından Stalin'e bir tür Mehdi gözüyle bakıyordu. Onun gibi birisi ancak Kürt köylülerini bilinçlendirip devrime hazırlayabilir ve bu sayede işgal altında olduğuna inandığı ülkesini özgürleştirebilirdi. Özgürleştirilmesi gereken, esaretten kurtarılması gereken bir toprak parçası olarak ülke meselesi Cegerxwin şiirleri için olmazsa olmazdır. Onun kapitalizm eleştirilerinin kökeninde de toprak vardır. Bu sebeple dizeleri toprak kokar, balçık kokar. Toprak ona özgürlüğü ve eşitliği çağırıştırır. Uğruna mücadele edilmeyi, kavga edilmeyi ve nihayet ölmeyi gerektirir. Seçtiği kahramanları bile toprak kökenlidir. Kawa'dan Gohderz'e uzanan kahramanlar setinin alameti farikasının topraklarını savunma ethosu olduğu unutulmamalıdır.

Seyda'nın dizelerinin sosyalizme çıkan kökleri onun trajik denebilecek hayat hikayesiyle bağlantılıdır şüphesiz. Yoksulluğu kelimenin gerçek anlamıyla yudum yudum içine çekmiş, ayak tırnaklarından saçının tellerine kadar yoksulluğun kokusu sinmiş birisi için sosyalizme adanmış şiirler yazmak bir tercih değil bir mecburiyet gibi de görülebilir. Bütün hayatını ve bu arada öğrenimini dahi derisine kadar sinmiş bu acımasız yoksulluğu bir parça hafifletmek için araçsallaştıran bir mecburiyet halinden bahsediyoruz. Ne var ki buna rağmen şiirlerine damgasını vuran dil "biz" dilidir. Bu kolektif dilin bilinçaltının kaynağı sosyalizm esinli bir davettir şüphesiz ama bu bireysellikten arınmış diline ruhunu veren şey yalnızca sosyalizm değil Kuran dilidir de aynı zamanda. İlginç bir şekilde Medrese hayatı onu hem dinle hem dinsizlikle, hem Kürtlükle hem Arabizmle, hem kapitalizmle hem sosyalizmle tanıştırmıştır.

Seydayê Cegerxwin okullu bir sosyalist değildir, onun şiiri gibi sosyalistliği de alaylıdır. Sahada bizzat yoksullukla mücadeleden gelmiş birisidir. Ağalara, geleneklere, aklıgın verdiği eleme kafa tutan bir çekirdekten yetişme sosyalisttir. Belki de görevinin büyüklüğü ile çağdaşlarının küçüklüğü arasındaki dev orantısızlık¹¹ sebebiyle sosyalizmi seçmişti. Onun sosyalizm tercihi bir düellodur, yaşadığı

11 F. Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 1, İş Bankası yayınları

dönüşümden sonra toplumun içine girişini bir düelloyla gerçekleştirmiştir. Yoksuldandan taraf olmayı çeviri kitaplarından, Politzer'den, Marks'tan değil kendi hikayesinden öğrenmiştir. Böyle olduğu için de rasyonalist, kitabist bir solcu değildir. Ezilenden, yoksulluk acısı çekenden, bir lokmaya muhtaçlardan yana romantik bir devrimcidir. Belki de bu yüzden reel sosyalizmin, teorinin canına ot tıkayan uygulamalarına karşı kulaklarını tıkamıştır.

Onun sosyalizmine ruhunu veren şey Alman felsefesi, Fransız sosyalizmi, İngiliz siyasal iktisadı veya daha genel manada Marksist literatür değildir. Daha çok doğal toplum esintili Kürt pastoralizminden ilham almıştır. Seydanın sosyalist eşitliğinin köklerini Kürt pastoralizminden devşirmesi onu Rus halkı ekolüne yaklaştırır. Ne var ki tüm bunlara rağmen ondaki sosyalizm tahayyülü Girard'yan manada ikame bir ideolojiye denk düşer. Kürdistan medreselerinden geleneksel İslam teolojisini hatmedip Mele Cami'yi bitirdikten sonra medrese müfredat ve usulünce icazet sahibi bir Mele olarak insanları İslam'ın kurtuluşuna davet eden bir hatipti. Aldığı eğitime bakıldığında fıkıh veya ilmihal alanında ehil bir konuma geldiği görülebilir. İyi bir öğrenim görüp, gelecek vaad eden, toplumsal skalada itibar basamaklarını hızla yükselen bir mele olarak bütün her şeyi bırakıp din değiştirdi Seyda. Dinsel bir ilahiyattan, politik bir ilahiyata geçmiş, İslam dinini geride bırakıp tam teçhizatlı bir din görüntüsü veren seküler bir ideolojide, başka bir dinde karar kılmıştı. Bu aşamadan sonra Tanrının ayetlerini bir kenara bırakıp, kendi sözlerini *Kürt ayetleri* olarak enforme etmiştir.¹² Ne var ki Müslüman bir alim olduğunda da kitabi değildi, sosyalist bir şair olduğunda da kitabi değildi. Sezgileri hem ona hem de dizelerine yön veriyordu.

Dine Karşı Din

Seyda'nın sosyalist bir evrene dümen kırmasında onun hiç değilse tarihsel İslam'da bir gelecek bulamamasıyla alakalı bir arayış olduğu açık. Kürt İslam'ı temsilcilerinin Kürtlere ve ezilen kitlelere umut vermekten çok geleneksel sömürücü sınıflarla kol kola olması onu bu yola sevk eden en önemli amillerdendi. Ana akım Nakşi medrese sisteminin skolastizme teslim olduğu, ezberin bilim muamelesi gördüğü, keramet ekonomizmiyle kimi din adamlarının aşırı zenginleştiği, kimi şeyhe tanrısal vasıfların yüklendiği buna karşın yoksul köylüye ise şeyhin ekonomisini üstlenmesinin bir ibadet biçimi olarak buyrulduğu, kitabi olanla pratik olan arasında derin bir uçurumun söz konusu olduğu zamana denk geldi Seyda'nın kopuşu. Rahle-i tedrisinden geçtiği Nakşi şeyhlerinin medrese müfredat sisteminin kuru tekrar metodolojisi, onun bölgesindeki bazı şeyhlerin ahlaki çöküntü içindeki yaşayışları, müridlerini iktisadi olarak sömürmeleri onu "böyle gitmez" e götüren parametrelerdir. Burada belki de üzerinde durulması gereken en önemli

12 Peyvê Cegerxwin ayetê kurdin

husus onun İslam'ı bırakıp sosyalizmi seçmesinde Kürtlüğün oynadığı roldür. Seyda'nın Kürtlüğü keşfetmesi Heci Qadir Koyi, Ehmedi Xani ve Melayê Ciziri üçgeninde ona, İslami Kürt bilinci ve üretimi açısından hiç değilse kültürel olarak bir süre nefes aldırması gibidir. Ne var ki politik olarak ümmet olgusunun Kürtlerin ayağına vurulmuş bir prangaya dönüşmesi, ümmet mistifikasyonunun Kürt inkarı ideolojisinin temeli haline gelmesi ile iktisadi manada Kürtlerin, İslam'ı temsil eden ikonik şeyh figürleri tarafından sömürülmesini fark etmesi onun Kürtlüğünü yeni arayışlara yönlendirmiştir. Diğer bir ifadeyle Kürtlüğün geleceğini tarihsel İslam'ın içinde görememesi onu sosyalist fikirlere yönlendirmiş görünmektedir. Sonuç olarak Kürtlüğe attığı mana ve siyasi anlamı İslam'ın içinde göremediğinden sosyalizme yönelmiştir.

Mamafih Kürtlük sahasında Müslümanlardan duyduğu hayal kırıklığının faturasını batıya, emperyalizme ya da tarihsel İslam'a kesmek yerine *mefluç organı* cerrahi yöntemle kesip bir tarafa bırakması yani radikal bir çıkış yapması onu Cegerxwin yapmıştır. Bu sebeple onun şiirleri çoğunlukla pusu kurucudur dine karşı, bazen de dinle düello halinde dövüşür. Dine sonradan dahil edilene yani bid'ata karşı ise açıkça kundakçıdır. Dinin etrafına örülen geleneksel ya da psikolojik bariyerleri veya ahlak setlerini yıkmaktan haz aldığı ölçüde bir *karşı ahlakçı*ydı. Her şeye rağmen medrese usulü içinden konuşmak gerekirse Seyda bir alim değildi, ona fıkıh müteahhidi olması öğretilmişti. Fıkıh müteahhidi olmak ve keramet ekonomizmiyle toplum içinde muteber olabilir, iktisadi olarak birikim yapabiliirdi. Mele Şeyhmus çevresindeki fıkıh şarihlerinin bütün hile ve desiselerini yakinen bildiği için bu şeyhlerin tekerine çomak sokuyordu. En çok da bunların düşmanlığını tatmıştı bu sebeple.

Öte taraftan İslam'a olmasa bile Müslümanlara duyulan hayal kırıklıkları onunla aynı dönemde yaşayan diğer İslamcılar farklı zihinsel egzersizlere yönlendirmişti. Nursi gibi İslam'ın içinde kalarak reformist bir çizgi izlemediği gibi İslami rönesansı savunan ve ona yakın lokasyonu etkileyen Arap İslamcı düşünürlerle de ilgi duymadı. İslam'ın reforme edilmesinden, İkbal gibi sorunu İslami olan da değil de Müslümanlarda arayan yeni kuşak İslamcılara, İslamın aydınlanmayla barışmasından medet umup yeni arayışlar peşinde koşanlara ve İhvanı yorumlara tamamen bigane kaldı. İlaveten o dönemdeki Arap dünyasında Sol ile İslam'ın sentetikliğini savunan ve ona cazip gelmesi muhtemel sol İslam yorumlara da ilgisiz kaldı. Seyda'nın tüm bu fikirsel devinimlerle ilgilenmemesinin bunun yerine dümeni sosyalizme kırmasının en önemli sebebi modernleşmeye duyduğu kaçınılmaz ilgi gibi görünmektedir. Öyle görünüyor ki Seyda için, İslam, sosyo-politik bir mesaj olarak miadını doldurmuş olmakla Kürtlere verebileceği bir şey kalmamıştı. Ne var ki medrese tahsilli bir Seyda'nın sosyalizme meyyal halini Kürt kitleleri uzun süre *ontolojik bir uyumsuzluk* biçiminde hazmetmekte zorlandı. Seyda'nın da bazı zamanlar bu ontolojik uyumsuzluğu taşıyıcısı olmaktan usan-

diği da görülmektedir. Bu sebeple sık sık Kürt kitlelerini bu konuda aydınlatmaya çalıştı. Bunu yaparken yer yer dogmatik bir materyalist gibi düşünse de daha çok araçsallaştırıcı mantığı baskın bir sosyalist gibi davranmış ve İslamın iman öğretisinden çok fıkıh alanına giren mantıksız uygulamalarını eleştiri konusu yaparak yanıt verme yolunu seçmişti. Bilhassa namaz ve orucun bildik anlamına şüpheyle yaklaşarak buna yeni anlamlar verme yoluna gitmiştir.¹³ Bazen de Marks'ın "*din afyondur*" sözünü hatırlatan söylemlerle dinsel ideolojiye içkin kadercilik, sebat ideolojisini ve şekilci ibadet biçimlerini sertçe eleştirmiştir. Ne var ki İslam'a olan eleştirilerin temelini kabaca köhnemiş bir skolastizim eleştirisi olarak da görmek mümkündür. Daha genel manada onun dinsel alandaki eleştirileri akla Nietzsche'nin teorilerini getirmektedir. Onun bir çok şiirine yansıyan din eleştirilerine bakılırsa din onun için özellikle yoksullara verilmiş baştan savma bir cevaptı.¹⁴ Nietzsche dini "ayak takımı" ile ilişkilendirip sorgularken, o dini egemen sınıfla ilişkilendirip sorguluyordu. Dinsel alandaki sömürüyle uzun süre mücadele etti. Onun şiirleri bu manada bir çekiç gibidir, hem dinsel skolastizme inen hem de Kürtleri inkara koşullanmış şeyh görünümlü münkirlerin kafasına inen.

Son olarak Seyda'nın sosyalizme geçişi sonuçları itibariyle Kürtlüğü de ilgilendiren bir tercihtir şüphesiz. Kürt kitlelerinin kayda değer bir kısmı uzun süre (ve halen de) Kürtlüğü, Kürtleri Müslümanlığından eden bir nifak olarak görmekte. Bu tarz bir algının oluşmasının arka planında elbette tarihsel olarak değişik çevrelerin propagandası etkili olmuştur. Fakat medrese mahreçli bir imamın meleliği bırakıp, dini geleneğin yoğun olduğu bir toplumda başına şapka takması, dini rükünleri diline dolayıp onları tezyif edici söylemlerde bulunması, dini otoriteleri alenen aşağılaması ve tam da bu kültürel zemin üzerinden sosyalist fikirler yayması subjektif açıdan Seyda'yı objektif açıdan Kürtlüğü zor durumda bırakmıştır. Bu durum bir yandan yaymaya çalıştığı sosyalizmin mistik temeli için problem teşkil ederken öbür taraftan Kürtlüğü dinin karşısında konumlayan, dinin iptali olarak gören bir anlayışın yerleşmesine ister istemez katkıda bulundu. Bu manada Kürt toplumunda Kürtlük, İslam ve Sosyalizm üçgeninde yaşanan ideolojik gerilimin de başlatıcısı ve taşıyıcısı oldu. Bütün bu gerilimlere etkili izahatlarda bulunamadığı için de Kürtlük bu meselede zararlı çıkan esas amil olarak kaldı. Bu gerilimde sosyalizmden yana taraf olarak Kürtlüğün, Kürtler için tek başına kurtuluş vesikası olmayacağına da hükmetti.¹⁵ Tek başına Kürtlüğün kurtarıcı olamayacağına kaniydi ve Marksizmi ezilen Kürtler için bir sermaye olarak kodlayarak bu ideoloji sayesinde yoksulların gün yüzü görebileceğine inanıyordu. Fakat öte yandan *ola me xortan milletperesti* diyerek de sentetik bir ideolojik çerçevenin içinden konuşabiliyordu. Hatta bazı zamanlar *beri her tişti Kurdim* diyerek

13 Tazi me, birçi me mela/çibkim bi roji u bi nimej.

14 Tanrı baştan savma bir yanıtı der Nietzsche. Ecce Homo, s. 22

15 Mebêje tenê Kurdewari bes e.

Marksizm ideolojisini Arap sosyalistlerin tepkisine rağmen ulusal bir çerçeveye buluşturabiliyordu. Velhasıl Kürtlük ile sosyalizm arasındaki gerilimi söndürmek, sistematik bir ideolojik harmanlama yapmak yerine bu ateşi daha da harladı.

Seyda için mühim olan en önemli husus Kürtlük meselesidir şüphesiz. Şiirlerinde Kürtlüğün modern babası olan Ehmed-i Xani'den el almış gibidir. Xani'nin bir numaralı havarisi görüntüsü verir. Bu haliyle bir retor olarak Kürtlüğün şairi olurken öbür taraftan bir ideolog edasıyla Kürt sosyalizminin de sesi olur. İç içe geçmiş bu iki yükün taşıyıcılığının verdiği gerilim Seydanın dizelerinde açıkça görülür. Ve öyle ki bazı zamanlar bu iki mesele arasındaki armoni ve senkronizasyon kaybolup gider. Bazen bir Kürt sosyalist olurken bazen de (daha fazla) bir sosyalist Kürttür. Kürtlüğü geri planda kaldığında Kürtler onu acımasızca eleştirirken Sosyalist vurguları azaldığında Arap sosyalistleri onu milliyetçilikle imtihan eder. Ne var ki özellikle Suriye Komünist partisi ile çalıştığı yıllarda Marksist olmanın ön şartı olarak Kürtlüğün askıya alınması söylemlerine karşı çıksa da bunu bir kopuş gerekçesi yapmamıştır. Kürtlükten vazgeçmeyi Marksizme giriş kapısı olarak kodlayan Suriye Baasçılarıyla bir şekilde çalışmaya devam edebilmesi ilgi çekicidir. Bu zamanlarda bile hayatı şiire dönüştürme meraklısı bir sözcük mühendisidir. Hayattan şiire kaçır çoğunlukla. Fakat şiirsel kelime düzeneği onu tek başına tatmin etmez, hayata kaçtığı da olur. Öyle ki kendi sosyalist fikirlerinin laboratuvarı mahiyetinde köyler satın alır, bu köyde yeni nizam kurmaya koyulur ve ironik biçimde köylülerce darp edilir. Görüldüğü üzere hayata kaçtığına çelişkilerin arasında debelenip durur. Sözelimi köy sahibi olmanın sosyalizmle, özel mülkiyetin doğası ile uyuşup uyuşmadığını sorgulamaz bile.

Seyda'nın şiirsel imgelem ve dili oldukça bereketlidir. Kürtlük tarlasına divanlarını ekerken tarlanın mahsulünün sonraki nesile kalacağını bilir gibi davranmaktadır. Kürtlerin içinde sosyalizm tohumları ekerken antik Yunan retorları gibi geleceğe konuştuğunu bilmektedir sanki. Sosyalizmi ahlaksızlık olarak kodlayan Kürt geleneksel sınıfının ideolojik hilelerinin bütünüyle farkındadır. Bu hilelerle baş etmek için bazen dine karşı dine sarılırken bazen de sosyalizm gramerinden medet ummaktadır. Ne var ki Seyda'nın bereketli dilinin sosyalizm söz konusu olduğunda birden çoraklaştığını da teslim etmeliyiz. Buradan Seyda'nın sosyalizm kuramına çok da vakıf olmadığını tespit etmek mümkündür. Kürtçe/Kürtlük konusundaki vukufiyetinin yanına bile yaklaşamaz sosyalizm grameri. Birkaç genel sözcük, sosyalizm tarihine damga vurmuş birkaç tarihi figür ve aktüel isimler sosyalist temanın etrafında döndüğü unsurlardır. Seyda'nın dili ayrıca Kürt mücadelesi ile sosyalist mücadele arasındaki bağları anlatma konusunda da yetersizdir. Bunun sebebi onun iyi bir şair olmasına rağmen iyi bir teorisyen olmamasıyla bağlantılıydı kuşkusuz. Seyda'nın sosyalizme adanmış şiirleri imgesel ve estetik açıdan da ele alınmalıdır. Onun göz alıcı şiirleri propaganda ve ajitasyondan uzak kaldığı şiirleridir. Diğer bir deyişle ajitasyon ve propaganda

yüklü şiirleri ritmik ve estetik açısından problemlidir. Bu sebeplerle Seyda'nın reel sosyalizm temalı şiirlerine Benjamin'in kusursuz deyişiyile bir tür "*şiiresel yaratık*"¹⁶ gözüyle bakmak daha isabetlidir. Onun Kürtlük dizelerine ruhunu veren şey destansı lirizm iken, sosyalist şiirlerine damgasını vuran şey bir öğretmenin didaktikliğidir. Kürtlere, Kürtlüğünü hatırlatırken; sosyalizmi ise tedaris ediyordu. İkisi arasındaki imgesel fark şiirlerine olumsuz manada açıkça yansiyordu. Ayağa kaldırma ve uyanış teması, şiirlerine heyecan ve tutku olarak yansırken öğretme performansı şiirlere tematik bilgiçlik ve monotonluk katıyordu. Propaganda söz konusu olduğunda şiir sanatının dilsizleşeceğini umursamaz görünmektedir. Ezcümle Cegerxwin'i Cegerxwin yapan şey Kürtlük ve aşk şiirleridir.

İsyan şairi

Cegerxwin'in Kürtlük başlangıcının bir isyana denk gelmesi ilgi çekicidir. Şiirleri de bir isyanın küllerinden doğmuş gibi isli kokar bu sebeple. Bir isyan şairi olmasında Şeyh Sait isyanının etkisi yoğundur. İsyanın bakiyesi olarak dalga dalga yayılan iç boğucu trajedinin yansımaları onu isyan lokasyonunun dışında bir yerde bulmuştur. Yenilmiş Kürt savaşçıları ile karşılaştığında sembolik açıdan Mele Şeyhmus'un öldüğünü Cegerxwin'in ana rahmine düştüğünü varsayabiliriz. Şeyh Said isyanı yaşanmasa, kederli yenilgi duyguları onu yakalamasa belki de Melaye Ciziri gibi estetik açıdan göz alıcı aşk şairi olarak anılacaktı. İsyana kadar keyfe keder Arapça şiirler yazıyordu ve bu şiirler medrese usulünün kopyaları niteliğinde olup özgünlükten uzaktı. Bu sebeple isyan savaşçılarıyla yüz yüze görüşmesi Cegerxwin için kelimenin tam anlamıyla bir aydınlanma anına denk düşüyordu. Şeyh Said isyanı onun için modern anlatıdaki "*kurucu cinayetinin açığa çıkışı*" kadar sarsıcı bir merhaleydi. Öbür yandan Shayegan'ın üçüncü dünya aydınları için bahsettiği spesifik davranış kodunu burada Seyda'ya da uyarlayabiliriz. Shayegan'a göre batı dışı dünyanın okumuşları, batı ile ilk karşılaşma anlarında kendi gecikmesini ve batının maddi gücüyle aralarındaki ilk uçurumu gördüklerinde şaşkınlığın yerini övgüye bıraktığına dikkatimizi çeker.¹⁷ Seyda'nın isyan kalıntıları niteliğindeki bitmiş savaşçılarla karşılaştığında derin bir şaşkınlık yaşadığını görebiliyoruz. Fakat bu şaşkınlık Seyda için derin mahcubiyetle karışık bir tür içe dönük yolculuğa sebebiyet verdi. Bu içsel yolculukta Shayegan'ın gösterdiği üzere ilk fark ettiği şey müthiş bir bilgisizlik ve kendisinin nasıl da bir uçurumun üzerinde yürüdüğünü keşfetmesiydi. Dışsal bir gücün, çizgi film karakterlerine uçurumun üzerinde yürüdüğünü ihtar etmesine benzer bir etki doğurmuştur isyancılar kendisinde. Bundan sonra ise gecikmişliğini telafi etmek için ve dahası Kürtlerin tıpkı kendisi gibi uçurumun üzerinde yürüdüğünü gös-

16 Walter Benjamin, Parıltılar, s. 136 vd. Belge Yayınları

17 Daryush Shayegan, Yaralı Bilinç, s. 11, Metis Yayınları

termek için bütün ömrünü afişe etmeye, uyandırmaya vakfetmiştir. Seyda'nın politik divanları bir halk olarak Kürtlere özgürlüğü, yoksul Kürtlere eşitliği ve sosyalizmi göstermeye adanmıştır, bir çalar saat misali ezilenleri uyandırmaya ayarlanmıştır. Bu isyan melankolisiyle Kürtçeye bir *mevzi teorisi* gibi yaklaşarak bütün itirazlarını, direnişlerini, mücadelesini Kürtçeye yüklemiştir. Kürtçenin bir kavga dili olması, siyasal bir mücadele dili olması, estetik bir meydan okuma risalesi olmasında Seyda'nın divanları eşsiz katkılar sunmuştur. Seyda için Kürtçe hem bir varoluş bedeni hem de bir mücadele aksiyomudur. Bu konuda onun bir şansı Hawar ekolüyle tanışmasıdır. Seyda'yı, Hawar dergisi ve çevresi olmadan tahayyül etmek kolay değildir bu sebeple. Celadet Bedirhan ile Mele Şeyhmus olarak tanışan Seyda, Hawar'ın sayesinde Cegerxwin olmuştur bir yerde. Diğer bir deyişle Hawar ekolü yerel bir Mele olan Şeyhmus'tan bir ulusal şairi yani Cegerxwin'i yaratmıştır. Geleneksel toplumda kültürel şizofreni ile boğuşan yetenekli bir Meleyi, Kürtler için yaralı bir bilince dönüştürme başarısını göstermiştir. Fakat şu da bir gerçektir ki, Seydanın şiirleri kelimenin bütün anlamlarıyla Hawar'ın *imdat butonu* gibidir.

Stalinizm

Seyda'nın iman ettiği ideoloji Marksizmden çok Leninizm gibidir.¹⁸ "Büyük Lenin" dediği siyasi öndere bir peygamber edasıyla yaklaşarak ona güçlü methiyeler düzmüştür.¹⁹ *Eli nasırlıların* önderi olarak taltif ettiği Lenin'le rabitasını güçlendiren özel bağ halkların kendi kaderini tayin hakkı meselesidir. Onu sıkı bir Lenin muhibi yapan Lenin'in söz konusu doktrindir.²⁰ "*Köylüye toprak, milletlere özgürlük*" şiarı onun için baş döndürücü olsa da onun buradaki yaklaşımı sorgulanmalıdır. Ona bakılırsa Sovyet sistemi içindeki halklar eşit ve özgür bir şekilde kendi istediklerine kavuşmuşlardı, bu uluslar kendilerine vurulan bağımlılık zincirlerini kırıp özgürleşmişlerdi. Bunun böyle olmadığı kısa sürede anlaşılrsa da Seyda, Leninizmi ve KKTH meselesini tüketilmeye hazır dondurulmuş ve bozulmamış bir ideolojik gıda olarak görme yanlısıdır. Leninist doktrine inancı iman derecesindedir. Bu sebeple söz konusu halkların bir diktatörlükten kurtulup başka bir kurtarıcı diktatörlüğün (Stalinizmin) pençesine girdiğini hem görmez hem de umursamaz gibidir. Bu manada Lenin'in hatta Stalin'in bile Kürt isyancılarına her seferinde burun kıvrmasına aldırılmayıp, onları ezilmiş halkların rehberi olarak görür. Seyda'nın Stalinist fikirlerine yataklık eden duygulardan biri kuşkusuz hınç duygusudur. Çocukluğundan bu yana sürekli açlıkla boğuşan, Kürt egemen sınıflarınca bir türlü kabul görmeyen biri olarak Mele Şeyhmus'un sosyalizmi

18 Bu konuda yazılmış iyi bir çalışma için bkz. Mustafa Zengin, *Birikim Dergisi*, sayı 342-343

19 Ya ko li ser şopa Lenin/peyxembera serbesti ye

20 Lêv şêrin me daye pey Markis, pey Lenin.

aslında bunlara vurulacak bir intikam kılıcıdır. Bu yalnızca saf özgürleştirici ve sınıfsal bir öfke olarak tanımlanamaz, zira bu öfkeye eşlik eden duygu, tanınma (thymos) ve kendini Kürt aristokrasisine kanıtlama epiğidir de. Seyda'nın sınıfsal öfkesi ile ulusal öfkesi birleştiğinde, şiirleri nükleer bir reaktör seviyesine çıkıyordu. Stalinist sosyalizm bu sebeple ondaki yoksulluğun manifestosudur, ideolojik vitaminidir. Sadece Lenin'in Kürtlere mesafeli duruşunu görmezden gelmez binlerce Kafkas Kürdünü ölüme yollayan Stalin'e de laf söyletmez. "Biji Sitalin" derken onu ezilenlerin lideri, sosyalist ümmetin halifesi niyetine mistik tarafı ağır basan dizelerle selamlar. Ona göre dünya ezenlerden, sermayedarlardan, ezilenlerden ve yoksullardan müteşekkil olup Stalin, ikinci grubun doğal lideridir.²¹ *Ey Sitalinê mezin* diyerek onun yetmişinci yılını bayram ilan etmekten geri durmadığı gibi Kürt rençberlerini onun potansiyel ordusu ilan eder. Stalin'in cürümleri ayan beyanken, Sovyetlerin genel olarak Kürtlere politik mesafesi ortadayken hala Stalin'e "*Seydaye Zana, Pirê Sitalin*" diyerek bağlılığını sürdürmesi sorgulanması gereken bir durumdur.

Tüm bunlara rağmen Seyda'nın en önemli Praksis'i Kürt toplumunda inşa edilmiş putları sorgulamak ve mümkünse onları alaşağı etmektir. Yazdığı şiirlerin bir kısmı putların temelini vurulmuş balyoz hükmündedir. Bu sebeple onu Xani'den sonraki ikinci büyük put yıkıcı olarak görmek abartı değildir. Daha yaşanılır bir dünya için yazdığı şiirler putlar ve ikonalar için korku kaynağıydı. Ne var ki özellikle sorgusuz sualsiz reel sosyalizm mitine tutunması ile Seyda sadece put yıkıcı olarak görülemez. O yıktığı putların yerine yenilerini dikecekti, bilerek veya bilmeyerek. Bu manada Girard'ın, her "şiiri bir kutsallık ya da kutsallık arayışı"²² olarak gören engin ufkunun hakkı teslim edilmelidir. Seyda bir kısım kutsal yapı-söküme uğrattırırken yerine özenle yenilerini ikame ediyordu. Bu putlar seti Lenin'den başlayarak Stalin ve reel sosyalizm güzellemesi ile devam edecekti. Stalin öldüğünde ona "*seydaye mezin rêberê insan*" diyerek yas tutması başka türlü açıklanamaz.

Cegerxwin'in sosyalist stratejisinde başkaca ele alınması gereken problem alanları da vardır. Sözgelimi ekim devriminden esintiler taşıyan bir şiirinde Seyda, devrim sürecinde ağanın yoksul köylüler eliyle devrildiğini buna karşılık ağanın jandarmaya sığınarak onları olay mahalline getirdiğini, jandarmanın ise yoksulların devrimine sessiz kalarak devrimcilerin tarafında yer aldığını belirtir.²³ Militarist unsurları devrim sürecinde yoksulların hamisi gösteren bu bakış açısının kökenleri büyük ihtimalle Seyda'nın Türk soluyla olan bağlantılarında gizli olsa gerektir. Seyda'nın genel devrim stratejisi neredeyse tamamen Leninizmle uyumlu olduğu gibi onun politik şiddete olan meyli aynı zamanda genel Kürt

21 Cihan buye du bend

22 Girard,age, s.208

23 Cotkar u Zevi şiirinden.

siyasi tarihiyle de uyumludur. Ona göre sadece bilinçle, yumuşak güçle mücadele vermek yetmeyecektir, mücadelenin belirli aşamasında politik şiddet kullanmak elzemdir.²⁴ Şiirlerinde baskın olan unsur ezilmekle ilgilidir, dolayısıyla kurtuluşun tek biçimi de ezilmektir ona göre. Çoğu şiirinde ezilenleri bir şiddet orjinesine davet eder. İlkel üretim araçlarını bir silah niyetine modifiye eder ve bunlarla savaş sahnelerini kurgular. Kansız, silahsız, şiddetsiz kurtuluş ona göre değildir. Leninist bir kavrayışla ezilenlerin iktidarını namlunun ucunda görür. Buradaki ezilenin şiddeti ister istemez bizi Fanonist bir bağlama götürecektir. Seyda da tıpkı Fanon gibi şiddetin özgürleştirici doğasını teorisinin merkezine yerleştirir. Seyda sömürülen Kürd'ün kendini şiddet aracılığıyla gerçekleştirmesini sömürge karşıtı bir ulusalcı ideolojiyle meşrulaştırır. Sömürgeciyi def edecek şiddetin aynı zamanda halkı birleştiren ve özneyi sürekli yeniden kuran messiyaniğin tarafının altını çizdiği halde bu şiddet dinamiğinin bazı durumlarda bir öz-yıkıma sebebiyet verebileceğiyle hiç ilgilenmez. Tıpkı Fanon gibi bir şiddet organizasyonu olarak gördüğü sömürgeci ulus devlet tahakkümünü ancak ondan daha büyük bir şiddetle karşılaştığında boyun eğeceğini düşünme eğilimindedir. Ve nihayet Fanon'a nazire yaparcasına sömürgesizleştirmeyi kaçınılmaz olarak şiddet içeren bir olgu olarak formüle eder.

AhirDivan

Seyda, Kürdistan'ın en güneşsiz olduğu kış günlerinde divanıyla mumlar yakarak insanları aydınlatmaya koyuldu. Mumun dibine ışık vermemesi şeklindeki fizik kanunlarının onda da temayüz etmesi ilginç durumlara sebebiyet verdi. Bu yüzden bazen dibine ışık veremedi bazen de ışığa yakın olduğu için gölgesi hacminden büyük göründü ve taşlandı. Dibine ışık veremediği belki de tek mesele sosyalizm meselesiydi. Reel sosyalizme hatta Stalinizme çakılıp kaldı, bu fikri idealize etti, günahlarını görmezden geldi. Belki de bu sebeple kendi eliyle ekip, alın teriyle suladığı sosyalizmin Kürt çiçeği onun zamanında boy vermedi.

Seyda bir insan ya da şairden çok bir dinamit gibiydi. Kalıplaşmış zihinlerin, çürüten geleneğin, lümpen proleteryanın nihilist kavrayışının altına konulmuş dinamitti onun dizeleri. Onun davası da kimliği de diliydi. Mahmud Derviş'in dediği gibi *dil ile intikam aldı yokluktan ve kaybolmuşluktan*.²⁵ Dünyanın posası olanlara daha iyi bir yaşamın mümkün olabileceğini hatırlatan bir güzel tınıdır dizeleri. Belki de bu yüzden Kürt protest müziğine bitmez bir memba oldu, Şivan Perwer'lere ruhunu verdi. Ne var ki reel sosyalizmin şiirselliği imkansızca yakın

24 Xwe rapêçe ji bo cengê bi zor heqqê xwe bitsine/.../Dema tang u firoka ye, çi xîşt u def u tîzbi ne/.../ dilovani digel zor e, her u her ceng u lêdan e.

25 Mahmut Derviş, "Kürde dedim ki, dil ile intikam aldın kaybolmuşluktan" bkz. www.vinkovar.blogspot.com

bir edimdi ve Seyda'nın reel sosyalizme adanmış şiirleri tüfeğe sürülmüş kurşun misalidir, bir atımlık hükmü vardı, öldürür ama yaşatmazdı. "Roman eceliyle ölür"²⁶ der Girard, fakat belki de bu tespit daha çok şiir için geçerlidir. Ne var ki Seyda'nın hususen Stalin/ist-reel sosyalist şiirleri bir tür ötenazidir, bir intihar diskuru olarak erken ölümdür.

Medrese mahreçli bir melenin sosyalist bir şaire dönüşmesi kuşkusuz sıra dışı bir olaydı. Ki Seyda'nın yaşadığı dönemde medresenin baskın yorumu, sosyalizmi tanrıyı inkar eden bir deccal, kadınları anonim mülkü haline getiren bēnamus ve iğfal edici bir ideoloji olarak sıradan Kürtlere doktrine ediyordu. Bu sebeple bu kamptan birinin, Mele icazetli bir okumuşun sosyalizme meyletmesi hayal bile edilemezdi. Kürdistan'da sosyalizmi sistem kurucu bir ideoloji olarak inşa eden figürlerin başında Seyda gelmektedir. Sosyalizme tamamen yabancı hatta düşman sayılabilecek olan bir toplumda sosyalizmi savunmak ve onu inşa etmek zor bir iştir. Bu mücadelenin bir yanında Kürtlük de vardı ve Seyda, Kasr ve Konakların mülkü haline gelmiş Kürtlüğü sosyalizm stratejisiyle yoksullara mal etmek, yoksulların mülkü yapmak istiyordu. Bu mücadele stratejisi sayesinde Kürtlük kasrardan yoksul köylere, şehirli konaklardan dağ başındaki köylere dağılacaktı. Ne var ki sosyalizm de nihayetinde aydınlanmış bilincin, öncü kadroların mülküydü. Böyle olmakla Kürtlük, şehirli konaklardan indirilip, aydınlanmış elit bir bilince sahip sosyalist kadroların mülkü olma riskini barındırıyordu.²⁷ Nihayet halktan kopuk belki de halka rağmen ideolojik doğruculuk, sosyalizmin kitlelere ancak Kürtlük şekerine bulanmış olarak ulaştırılması, Sosyalizm ile Kürtlük, Sosyalizm ile Kürt İslamı arasındaki kronik sorunların temelleri de bu dönemde atıldı.

Seyda bağımsız bir Kürdistan hedefi güdüyordu fakat işçi ve yoksulların yönetiminde, bağımsız bir Kürdistan. Sosyalizm hedefinin Kürdistan'a giden yolu uzatacağını savunanlara kulak asmadığı gibi bağımsız Kürdistan fikrinin "işçilerin vatani yoktur" prensibiyle uyuşamayacağını söyleyen Baasçılara da kulak asmadı. Sosyalizmde ısrar etmenin ahlaki üstünlüğü bu sistemdeki olası içsel çelişkileri ona görünmez kılmıştı. Politik anlamda ise sosyalist kampın Kürdistan'a giden yolda işleri kolaylaştıracağına inanıyordu.

Seyda, Kürdistan'da çıkacak bariz fırtınanın alameti, fırtınadan önce havanın belki de son kez aydınlanmasıydı. O yolunu bilmezlerden ama hedefini bilenlerdendi. Bütün derdi ve çabası Sepehri'nin ustalıkla dediği gibi "em ronahişê tehm bikin"²⁸ felsefesi idi. Nietzsche'nin, hakikati söylemek ve oku iyi kullanmak Pers erdemidir²⁹ dir sözüne nazire yaparcasına Seyda *Qelem* ve *Xencer*'i Kürt erdemi olarak

26 Girard, age,s.79

27 Ez her tişti dizanim/.../Rast e ez markisi me...

28 Sohrap Sepehri, bkz Hatice Kılıç, <https://xecamamo.wordpress.com/>

29 F. Nietzsche, Zerdüşť Böyle Buyurdu, İş Bankası Yayınları

selamlıyordu. Kalemle mücadele ustası olarak hançeri hep yedeğinde tuttu, Xencer imgesi şiirlerinde Kürtlüğü temsil ederken kalem onun terminolojisinde sosyalizmi imliyordu. Ezcümle Epigrafa alınan şiirinden yola çıkıp toparlarsak eğer Seyda, deyim yerindeyse Kürt sosyalizminin Cebrailliğine soyundu. Marx'tan, Lenin'den, Ekim devriminin sabahından bir gençlik ideolojisi olarak sosyalizmi üflemek istedi Kürt toplumuna. Fakat Kürt toplumu zaten dönem itibariyle can çekişen bir toplum olduğundan bu üflemeyi Cebrail'in gençlik üflemesi olarak görmek yerine İsrail'in sura üflemesi şeklinde bir tür *apokaliptik semptom* olarak görüp, buna şüpheyle yaklaşacaktı.